บทความวิจัย

การวิเคราะห์ลักษณะข่าวปลอมที่พบจากหน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริง เพื่อสะท้อนภาพนิเวศข่าวปลอมของไทย

จิรนันท์ หาญธำรงวิทย์, สันติชัย อาภรณ์ศรี, ธิติมา อุรพีพัฒนพงศ์, อาธิติยา จำปาจันทร์ และณัฐพล ศุภสิทธิ์[1]

Received 13 February 2022
Revises 03 June 2022
Accepted 29 June 2022

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข่าว/ ข้อมูลจากหน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริง 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ชัวร์ก่อนแชร์ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ประเทศไทย และโครงการโคแฟคประเทศไทย ในช่วงเวลาเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2564 โดยพบว่า มีข่าว/ ข้อมูลที่ทั้ง 3 แห่ง ตรวจสอบแล้วว่าเป็นข่าวปลอม จำนวน 908 ชิ้น เมื่อใช้แนวคิดของ Wardle and Derakhshan (2017) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการศึกษา พบว่า ในจำนวนข่าวปลอมทั้ง 908 ชิ้น สามารถแบ่งเป็นข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) จำนวน 502 ชิ้น ข้อมูลผิดพลาด (Misinformation) จำนวน 406 ชิ้น และไม่ปรากฏข่าว/ ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อมูลมุ่งร้าย (Malinformation) โดยในภาพรวม พบว่า มีข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ของไทยในขณะนั้น รองลงมาเป็นข่าวปลอมที่เกี่ยวกับสุขภาพ

[1] Rocket Media Lab: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

ซึ่งส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับยาสมุนไพรและการรักษาโรค หรือข่าวผลิตภัณฑ์อาหารเสริมที่มีการโฆษณาสรรพคุณเกินจริง ที่ถูกสร้าง/ ส่งต่อ ทั้งด้วยการแสวงกำไรและความหวังดี การศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการมุ่งฉายภาพนิเวศข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ผ่านการทำงานของหน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้ง 3 แห่ง ในช่วงที่เลือกศึกษาเพื่อการพัฒนากรอบการวิเคราะห์แนวทางในการศึกษา ตรวจสอบ เฝ้าระวัง และรณรงค์ปัญหาเกี่ยวกับข่าวปลอมในแง่มุมต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ข่าวปลอม, ข้อมูลบิดเบือน, ข้อมูลผิดพลาด, ข้อมูลมุ่งร้าย, การตรวจสอบข้อเท็จจริง

An Analysis of Characteristics of Fake News Verified by Fact Checkers: A Representation of Fake News Ecology in Thailand

Jiranan Hanthamrongwit, Santichai Apornsri, Thitima Urapeepathanapong, Athitiya Champachan and Nattapol Zupasit[2]

Abstract

This study aims to analyze a collection of information/news gathered by 3 famous fact checkers in Thailand: Anti-Fake News Center Thailand, Cofact and Sure and Share Center during January to June 2021. Drawing on the concepts of Fake News and Information Disorder by Claire Wardle and Hossein Derakhshan (2017), the content analysis was applied to probe and dissect into 908 pieces of information/ news verified as "fake" by these 3 fact checkers. Of all 908 pieces of fake news, the analysis shows that 502 pieces can be identified as Disinformation while another 408 can be identified as Misinformation, with no Malinformation found. Based on the content of the information/news, most of these fake news can be categorized as "Covid-19" related, which reflects the real situation in Thailand during the time of the study. This is followed by fake news on "Health"

[2] Rocket Media Lab: Thai Media Fund

category, which are found to be information about herbal medicine and treatments and food supplement advertisements exaggerating their efficacy. These were shared by those who wanted to profit from the news, and by those who simply believed it with good intentions. The analysis, overall, shows the pictures of fake news and their ecology through the works of 3 fact-checkers during the time of the study.

Keywords: Fake News, Disinformation, Misinformation, Malinformation, Fact-Checking

บทนำ

การตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือ Fact-Checking เป็นหนึ่งในนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมารับมือกับข่าวปลอมในโซเชียลมีเดีย ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงกันอย่างแพร่หลายตั้งแต่การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา 2016 เนื่องจากโซเชียลมีเดีย เช่น ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก ถูกมองว่าเป็นช่องทางแพร่กระจายหลัก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่

ในช่วงทศวรรษนี้ สังคมไทยได้รู้จักคำว่า ข่าวปลอม (Fake News) ซึ่งไม่ได้หมายถึงข่าวที่ไม่จริงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่ไม่เป็นความจริงด้วย อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมา ขณะที่มีการรวบรวมข่าวปลอมจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์งานการตรวจสอบข่าวปลอม (Fake News) ที่เป็นผลการศึกษาของหน่วยงานตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสารในประเทศไทยอย่างจริงจัง รายงานนี้จึงมุ่งศึกษาข่าวปลอมที่พบจากหน่วยงานตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสาร เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงประเภท ลักษณะเชิงรูปธรรม และผลกระทบต่อสาธารณะของข่าวปลอมที่แพร่กระจายอยู่ในสังคมไทย เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันข่าวปลอมสำหรับบุคคลทั่วไป และแนวทางการพัฒนาระบบ/ กลไกการตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสารในสังคมไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ข่าวปลอม จากหน่วยงานตรวจสอบ 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ชัวร์ก่อนแชร์ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ประเทศไทย และ

โครงการโคแฟค ประเทศไทย ระหว่างวันที่ 1 มกราคม-30 มิถุนายน พ.ศ. 2564

2. เพื่อจำแนกประเด็นข่าวปลอมที่พบจากทั้ง 3 แห่ง และสะท้อนให้เห็นลักษณะเชิงรูปธรรมของข่าวปลอมที่พบในแต่ละประเด็น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อการสะท้อนนิเวศข่าวปลอมที่พบจากการทำงานของหน่วยงานตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสาร 3 แห่ง และการจัดทำบทสรุปและข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันข่าวปลอมสำหรับบุคคลทั่วไป และแนวทางการพัฒนาระบบ/ กลไกการตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสารในสังคมไทยในอนาคต

วรรณกรรม

ข่าวปลอม (Fake News) และความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร (Information Disorder)

ข่าวปลอม (Fake News) ถือเป็นคำที่มีผู้ให้คำจำกัดความที่หลากหลาย แต่มีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จ ซึ่งเป็นไปทั้งข้อมูลข่าวสารที่มีข้อเท็จจริงเพียงเล็กน้อย ไปจนถึงข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีมูลความเป็นจริงเลย เป็นต้น (Inthanon, 2019) อย่างไรก็ตาม ในเชิงวารสารศาสตร์ คำว่าข่าวปลอม ถือเป็นคำที่ยังมีข้อถกเถียงเชิงนิยาม เนื่องจากความหมายที่กินความกว้าง อีกทั้ง ยังเป็นคำที่มักถูกใช้ในฐานะวาทกรรมเพื่อโจมตีทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยอดีตประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ จนทำให้คำว่าข่าวปลอม หรือ Fake News เป็นที่รู้จัก และถูกพูดถึงในแวดวงนักวิชาชีพ และ

วิชาการด้านสื่อสารมวลชนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนพจนานุกรม Collins ยกให้คำว่า “ข่าวปลอม” เป็นคำศัพท์แห่งปีประจำปี ค.ศ. 2017 หลังพบว่า มีการใช้คำนี้ในเอกสารต่าง ๆ มากขึ้นถึงร้อยละ 365 นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2016 (Flood, 2017)

จากข้อถกเถียงเชิงนิยามของข่าวปลอม Wardle and Derakhshan (2017) จึงได้พัฒนากรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข่าวปลอมขึ้นใหม่ โดยเรียกว่า ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร (Information Disorder) โดยได้จำแนกรูปแบบ วิธีการสื่อสาร รวมถึงเจตนาของข่าวปลอม เพื่อสะท้อนภาพนิเวศของข่าวปลอมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

รูปแบบข่าวปลอม

สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) ซึ่งหมายถึงข้อมูลที่ผิดแต่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยเจตนาร้าย

2. ข้อมูลผิดพลาด (Misinformation) ซึ่งหมายถึงข้อมูลที่เป็นเท็จและถูกสร้างขึ้นอย่างจงใจเพื่อทำร้ายบุคคล กลุ่มสังคม องค์กร หรือประเทศ

3. Malinformation (ข้อมูลมุ่งร้าย) ซึ่งหมายถึง ข้อมูลที่อยู่บนฐานความเป็นจริงแต่ถูกใช้เพื่อทำร้ายบุคคล กลุ่มสังคม องค์กร หรือประเทศ มีลักษณะของการปล่อยข่าว การคุกคาม หรือการสื่อสารเพื่อความเกลียดชัง

วิธีการสื่อสารของข่าวปลอม

แบ่งเป็น 7 วิธี ได้แก่

1. การล้อเลียนและเสียดสี (Satire or Parody) หมายถึง วิธีทำให้คนแยกข้อเท็จจริงกับเนื้อหาไม่ออกหรือผู้ผลิตใช้ความขบขันจากการล้อเลียนเสียดสี

2. การเชื่อมโยงที่ไม่ถูกต้อง (False Connection) หมายถึง การพาดหัวภาพหรือคำบรรยายไม่สอดคล้องกับเนื้อหา เช่น การใช้คำพาดหัวข่าวหรือบทความในเว็บไซต์เพื่อล่อลวงให้คนคลิกเข้าไปอ่าน ที่เรียกว่าคลิกเบท เป็นต้น

3. เนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด (Misleading Content) หมายถึง การเลือกใช้ข้อมูลหรือภาพเกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ในบางแง่มุมเพื่อสร้างความเข้าใจผิดเกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์นั้น เช่น การตัดภาพ (Crop) การเลือกคำพูดหรือสถิติบางประเภทมาเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างบางอย่าง เป็นต้น

4. การให้บริบทผิด (False Context) หมายถึง การนำเสนอเนื้อหาที่เกิดขึ้นจริงแต่นำข้อมูลเชิงบริบทที่เป็นเท็จมาประกอบ เช่น ใช้ภาพเหตุการณ์จริง แต่คำบรรยายใต้ภาพเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่ง

5. เนื้อหาจากนักต้มตุ๋น (Imposter Content) หมายถึง การแอบอ้างหรือปลอมตัวเป็นคนอื่นหรือองค์กรอื่น เช่น เว็บไซต์ที่ลอกเลียนชื่อการออกแบบจากเว็บไซต์ขององค์กรที่มีชื่อเสียง การใช้โลโก้ของผู้อื่น รวมไปถึงการปลอมบัญชีเฟซบุ๊กหรือทวิตเตอร์เพื่อแอบอ้างว่าเป็นตัวจริง

6. เนื้อหาที่ถูกปรับแต่ง (Manipulated Content) หมายถึง ข้อมูลหรือภาพที่เป็นเรื่องจริง แต่ถูกปรับแต่งเพื่อจงใจหลอกลวง

7. เนื้อหาที่ถูกแต่งขึ้น (Fabricated Content) หมายถึง การแต่งเรื่องขึ้นทั้งหมดเพื่อหลอกลวง

เจตนาของข่าวปลอม

สามารถแบ่งออกเป็น 8 ประเภท ตามแนวคิดของ Wardle (2017) ได้แก่

1. วารสารศาสตร์คุณภาพต่ำ (Poor Journalism) หมายถึง ข่าวหรือข้อเท็จจริงที่จัดทำโดยสื่อมวลชนมืออาชีพที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามมาตรฐาน เช่น การขาดการตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าว การขาดความรู้ความเข้าใจในบางเรื่อง เช่น ภาษี เศรษฐกิจ

2. การล้อเลียนเสียดสี (Parody) หมายถึง การใช้เนื้อหาที่ตลกขบขันที่อาจทำให้เข้าใจข้อเท็จจริงผิด

3. การก่อกวนยุแหย่ (To Provoke or to Punk) หมายถึง การกระจายข้อมูลที่มุ่งให้เกิดความตื่นตระหนกหรือสร้างความปั่นป่วน

4. การใช้อารมณ์ (Passion) หมายถึง ความปรารถนาดี หรือความห่วงใยที่อาจขาดการพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถี่ถ้วน

5. ความเป็นพรรคพวก (Partisanship) หมายถึง การเผยแพร่ข้อมูลโดยมีเจตนาว่ามาจากการแบ่งฝักฝ่าย เช่น ความเชื่อ ศาสนา

6. การแสวงหากำไร (Profit) หมายถึง เนื้อหามีเป้าหมายเพื่อแสวงหารายได้จากการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ หรือเผยแพร่ข้อมูลส่วนบุคคล เช่น รายได้จากขายสินค้าและบริการ ยอดเข้าชมเว็บไซต์

7. อิทธิพลทางการเมือง (Political Influence) หมายถึง การเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือมีพื้นฐานมาจากประเด็นทางการเมือง

8. โฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) หมายถึง การเผยแพร่เนื้อหาเพื่อโน้มน้าวใจผู้รับข้อมูลให้เชื่อข้อมูลด้านเดียวโดยไม่สนใจความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ศูนย์ชัวร์ก่อนแชร์ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และโครงการโคแฟค ประเทศไทย โดยมีข่าวปลอมที่ผ่านการตรวจสอบทั้งหมดของ 3 แพลตฟอร์ม ระหว่างวันที่ 1 มกราคม-30 มิถุนายน พ.ศ. 2564 เป็นข้อมูลที่ใช้ทำการศึกษา (Dataset) จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ด้วยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เปรียบเทียบสัดส่วน ยกตัวอย่างกรณีศึกษา และการวิเคราะห์ข้อค้นพบ ด้วยกรอบแนวคิดของ Wardle and Derakhshan (2017) ร่วมกับแนวทางการวิเคราะห์ที่การศึกษาในครั้งนี้พัฒนาขึ้น โดยแบ่งการวิเคราะห์ เป็น 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การวิเคราะห์รูปแบบของข่าวปลอม 2) การวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของข่าวปลอม 3) การวิเคราะห์เจตนาของข่าวปลอม และ 4) การวิเคราะห์ประเภทเนื้อหาของข่าวปลอม เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ วิทยาศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นประเภทหมวดหมู่เนื้อหาของข่าวปลอมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ข่าวปลอมเพื่อจำแนกรูปแบบ วิธีการสื่อสาร รวมถึงเจตนาการสื่อสาร นั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากองค์ประกอบหรือบริบทของข่าวที่ปรากฏ ได้แก่ 1) ลักษณะข้อเท็จจริง เช่น เป็นเท็จทั้งหมด หรือเป็นเท็จบางส่วน 2) ลักษณะความเป็นทางการ/ ความเป็นมืออาชีพในการเล่าเรื่อง เช่น เป็นลักษณะภาพข้อความที่ส่งต่อกันมา หรือเป็นลักษณะที่มีการจัดกระทำคล้ายสื่อมวลชน โดยพิจารณาจากพาดหัว ข้อความ เนื้อข่าว ภาพ การตัดต่อ เป็นต้น

3) ช่องทางที่ข่าวปลอมนั้น ๆ ถูกเผยแพร่ เช่น โซเชียลมีเดียส่วนตัว เว็บไซต์ ป้ายโฆษณาออนไลน์บนเว็บไซต์ ฯลฯ 4) แหล่งที่มา/ ผู้เผยแพร่ เช่น เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไป บุคคลสำคัญ/ มีชื่อเสียง หรือมีลักษณะเป็นหน่วยงาน องค์กร สื่อ ฯลฯ 5) แนวโน้มผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากข่าวปลอม เช่น ข่าวน้ำท่วมในปัตตานีเป็นน้ำสีฟ้าทั้งเมือง ซึ่งมีลักษณะล้อเลียนเสียดสีเพื่อความขำขันในโลกออนไลน์อย่างจงใจให้รู้ว่าเป็นข่าวปลอม เปรียบเทียบกับข่าวผลิตภัณฑ์อาหารเสริมที่มีการอวดอ้างสรรพคุณเกินจริง ซึ่งมีแนวโน้มก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและความเสียหายต่อผู้รับสาร/ ผู้บริโภคมากกว่า เป็นต้น ทั้งนี้ โดยไม่สามารถพิจารณาจาก “เจตนา” ของผู้เผยแพร่ข่าวปลอมนั้น ๆ ได้โดยตรง ดังแสดงให้เห็นจากตัวอย่างการวิเคราะห์

ตัวอย่างการวิเคราะห์ข่าวปลอม

กรณีที่ 1: การต้มน้ำประปาสามารถช่วยลดเค็มได้

การโพสต์หรือแชร์ข้อความว่า การต้มน้ำประปาสามารถช่วยลดเค็มได้ หากพิจารณาข้อเท็จจริงแล้วจะพบว่า การต้มน้ำที่มีรสเค็ม จะทำให้น้ำระเหยไปเพราะความร้อน แต่ปริมาณเกลือในน้ำจะยังคงเดิม น้ำที่เหลือจึงมีรสเค็มมากยิ่งขึ้น การอ้างว่าการต้มน้ำประปาสามารถช่วยลดเค็มได้ จึงเป็นข้อมูลเท็จ ทั้งนี้อ้างอิงจากการตรวจสอบข้อมูลโดยทางการประปานครหลวง กระทรวงมหาดไทย

เมื่อวิเคราะห์บริบทและช่องทางการสื่อสาร พบว่า ข้อความดังกล่าวมีลักษณะเป็นการส่งต่อข้อมูลที่มีพื้นฐานมาจากความไม่เข้าใจในหลักวิทยาศาสตร์ของผู้เผยแพร่ เป็นการแบ่งปันข้อมูลที่ผู้โพสต์ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปเชื่อว่าเป็นวิธีแก้ปัญหาน้ำรสชาติเค็มแก่กลุ่มเพื่อนในสังคมออนไลน์ อีกทั้งข้อมูลดังกล่าวยังไม่เข้าข่ายลักษณะที่ก่อผลกระทบร้ายแรง ข่าวปลอมดังกล่าว

จึงถูกจัดให้อยู่ในกลุ่ม**รูปแบบข้อมูลผิดพลาด (Misinformation)** โดยมี**วิธีการสื่อสาร**ที่เข้าข่ายเนื้อหาที่**สร้างความเข้าใจผิด (Misleading)** และมี**เจตนา**ที่เข้าข่ายความหวังดีต่อผู้อื่น ตามความหมายของ**การใช้อารมณ์ (Passion)** ในการศึกษาครั้งนี้

ที่มา: shorturl.at/dnAC5

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการตรวจสอบข่าวปลอมกรณีการต้มน้ำประปาสามารถช่วยลดเค็มได้ จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย

กรณีที่ 2: ชาวอเมริกันอ่อนแอลงเรื่อย ๆ เพราะวัคซีน

เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีข่าวต่างประเทศ ที่ระบุว่า ชาวอเมริกันอ่อนแอลงเรื่อย ๆ เพราะวัคซีน หากพิจารณาในแง่ข้อเท็จจริงแล้ว พบว่า ข้อมูลดังกล่าวขัดกับรายงานจากศูนย์ควบคุมและป้องกันโรคแห่งสหรัฐอเมริกาที่ยืนยันว่า ปัจจุบันชาวอเมริกันมีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น มีเด็กที่ป่วยจากโรคที่ป้องกัน

ได้ด้วยวัคซีน ในจำนวนที่ลดลง ทั้งนี้ อ้างอิงจากการตรวจสอบข้อมูลโดย Science Feedback (ฝรั่งเศส)

เมื่อวิเคราะห์บริบทในการเผยแพร่แล้ว พบว่า ข่าวชิ้นนี้ถูกเผยแพร่โดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระดูกชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นผู้มีแนวคิดต่อต้านการฉีดวัคซีน มีลักษณะที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านสุขภาพที่ร้ายแรงจาก

ผู้หลงเชื่อ ข่าวปลอมชิ้นนี้จึงจัดอยู่ในกลุ่มรูปแบบข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) โดยมีวิธีการสื่อสารที่เข้าข่ายการแต่งเนื้อหาขึ้นจากข้อมูลเท็จ (Fabricated Content) และมีเจตนาที่เข้าข่ายลักษณะการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ตามเกณฑ์การศึกษาในครั้งนี้

ที่มา: shorturl.at/wCOS3

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการตรวจสอบข่าวปลอมกรณีชาวอเมริกันอ่อนแอลงเรื่อย ๆ เพราะวัคซีน โดยศูนย์ชัวร์ก่อนแชร์ สำนักข่าวไทย

ผลการวิจัย

1. รูปแบบของข่าวปลอม

จากการรวบรวมข่าวที่ผ่านการตรวจสอบจากหน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เลือกศึกษา 3 แห่ง ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม-30 มิถุนายน พ.ศ. 2564 พบว่า มีข้อมูล/ ข่าวสารที่ได้รับการตรวจสอบจำนวนทั้งสิ้น 1,585 ชิ้น แบ่งเป็นข้อมูล/ ข่าวสารที่หน่วยงานตรวจสอบทั้ง 3 แห่ง ตรวจสอบแล้วว่าเป็นข่าวปลอม จำนวน 908 ชิ้น เมื่อวิเคราะห์รูปแบบของข่าวปลอม โดยอ้างอิงจากแนวทางการวิเคราะห์ของ Wardle and Derakhshan (2017) พบว่า มีรายละเอียดดังแสดงในภาพที่ 3

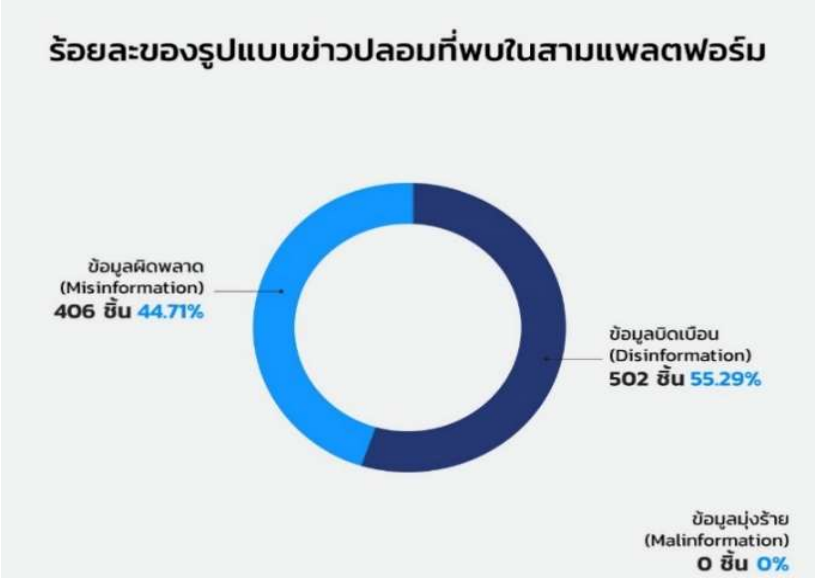

ภาพที่ 3 รูปแบบของข่าวปลอม

จากการวิเคราะห์ข่าว/ ข้อมูลที่หน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้ง 3 แห่ง จัดประเภทว่าเป็นข่าวปลอม พบว่า มีข่าวที่เป็นข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) มากที่สุด จำนวน 502 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 55.29 รองลงมาก็คือ ข้อมูลผิดพลาด (Misinformation) 406 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 44.71 และไม่ปรากฏว่ามีข่าวที่เข้าข่ายข้อมูลมุ่งร้าย (Malinformation) จากทั้ง 3 หน่วยงานตามนิยามของการศึกษาในครั้งนี้

2. วิธีการสื่อสารของข่าวปลอม

จากการวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของข่าวปลอม จำนวน 908 ชิ้น พบว่าเป็นข่าวที่มีวิธีสื่อสารด้วยเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด (Misleading Content) มากที่สุด จำนวน 287 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 31.61 รองลงมาก็คือ ข่าวปลอมที่มีเนื้อหาที่ถูกปรับแต่ง (Manipulated Content) จำนวน 201 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 22.14 และข่าวปลอมที่มีเนื้อหาที่ถูกแต่งขึ้น (Fabricated Content) จำนวน 153 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 16.85 โดยข่าวปลอมที่มีเป็นการล้อเลียนและเสียดสี (Satire or Parody) มีจำนวนน้อยที่สุด เพียง 15 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 1.65 ดังแสดงในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 วิธีการสื่อสารของข่าวปลอม

3. เจตนาของข่าวปลอม

ในการพิจารณาเจตนาของการจัดทำเนื้อหาปลอมตามข้อเสนอของ Wardle (2017) เสนอให้แบ่งออกเป็น 8 ประเภท การศึกษาในครั้งนี้เลือกตีความและเพิ่มแนวทางวิเคราะห์มากขึ้น โดยได้สรุปรูปแบบของเจตนาข่าวปลอมเพิ่มเติมอีก 4 ประเภท จากรูปธรรมของข่าวปลอมที่พบจากการศึกษา ได้แก่ 1) การใช้อำนาจ (Authority) หมายถึง การใช้เหตุผลสนับสนุนข้อมูล โดยอาศัยตำแหน่ง/ ความเชี่ยวชาญ 2) ความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา (Belief) หมายถึง ความเชื่อหรือความรู้ที่ส่งต่อกันมาโดยยังไม่มีการพิสูจน์

ทางวิทยาศาสตร์ที่แน่ชัด หรือไม่ได้มาจากการให้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ 3) ความเข้าใจผิด (Misapprehension) หมายถึง การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ จนนำไปสู่การตีความผิดพลาดโดยไม่ตั้งใจ และ 4) การกระทำที่ผิดพลาดโดยไม่ตั้งใจโดยขาดความรอบคอบ (Error) หมายถึง ความผิดพลาดที่ไม่ได้ตั้งใจ เช่น การสะกดผิด ใส่ตัวเลขผิด การพิมพ์ผิด เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย และข้อค้นพบเชิงรูปธรรมที่ปรากฏจากแพลตฟอร์มตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เลือกศึกษา

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เจตนานั้นเป็นการพิจารณาจากองค์ประกอบของข่าว ช่องทางการสื่อสาร หรือบริบทของสถานการณ์ที่ข้อมูลนั้น ๆ ถูกเผยแพร่ เช่น โพสต์ของบุคคลทั่วไป หรือข้อมูลที่มาจากแบนเนอร์โฆษณาในเว็บไซต์ต่าง ๆ เป็นต้น โดยไม่สามารถวิเคราะห์จากเจตนาของผู้ส่งข่าว/ ข้อมูลนั้น ๆ ได้โดยตรง

จากการวิเคราะห์เจตนาข่าวปลอมจากทั้งสามแพลตฟอร์ม พบว่าเป็นข่าวที่มีเจตนาเพื่อแสวงหากำไร (Profit) จากการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ เช่น รายได้จากการขายสินค้าและบริการ ยอดเข้าชมเว็บไซต์ ฯลฯ มากที่สุด จำนวน 242 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 26.65 รองลงมาก็คือ การก่อกวนยุแหย่ (To Provoke or Punk) เพื่อสร้างความตื่นตระหนก หรือความปั่นป่วนให้กับสังคม จำนวน 182 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 20.04 การใช้อารมณ์ (Passion) แสดงความปรารถนาดีโดยขาดการพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถี่ถ้วน จำนวน 156 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 17.18 โดยพบข่าวปลอมที่สร้างขึ้นจากเจตนาความเป็นพรรคพวก (Partisanship) แสดงถึงการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย มีจำนวนน้อยที่สุด เพียง 1 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 0.11

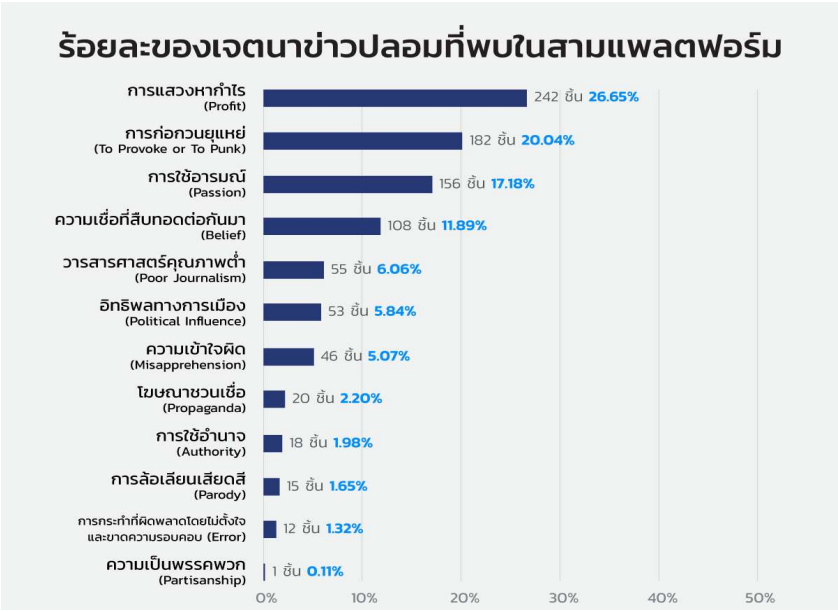

ภาพที่ 5 เจตนาของข่าวปลอม

4. ประเภทเนื้อหาของข่าวปลอม

จากการวิเคราะห์เพื่อจำแนกประเภทข่าวปลอม ทั้งสิ้น 908 ชิ้น พบว่ามีข่าวปลอมที่มีประเภทเนื้อหาหลักเกี่ยวข้องกับข่าวโควิด-19 มากที่สุด จำนวน 367 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 40.42 รองลงมาคือ ข่าวปลอมประเภทข่าวสุขภาพ จำนวน 238 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 26.21 ตามด้วยเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจ นโยบาย ในสัดส่วนที่น้อยใกล้เคียงกัน โดย 3 อันดับสุดท้าย ที่มีสัดส่วนน้อยมาก

คือ ข่าวการเมือง วิทยาศาสตร์ เกษตร โดยไม่พบเนื้อหาประเภทการศึกษา วัฒนธรรม

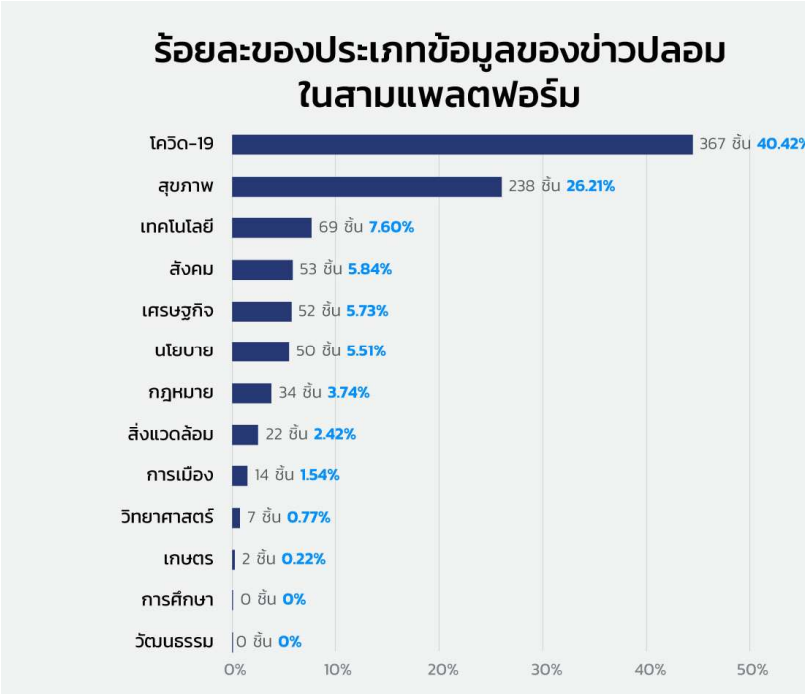

ภาพที่ 6 ประเภทเนื้อหาของข่าวปลอม

เนื่องด้วยในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษาอยู่ในช่วงการแพร่ระบาดและการควบคุมโรคโควิด-19 ผลการศึกษาจึงพบว่า มีข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแพร่กระจายของเชื้อ นโยบายการฉีดวัคซีน แม้กระทั่งข่าวปลอมส่วนหนึ่งที่ถูกจัดประเภทว่าเป็น “ข่าว

การเมือง” ก็ยังมีความเกี่ยวข้องกับโควิด-19 เช่น ข่าวการตายจากการฉีดวัคซีน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นข่าวประเภทการเมืองที่นำเอาประเด็นเรื่องวัคซีนมาใช้เพื่อลดความน่าเชื่อถือทางการเมืองเป็นหลัก หรือ “ข่าวนโยบาย” อันเป็นนโยบายที่สืบเนื่องจากการระบาดของโควิด-19 เช่น นโยบายเราชนะ คนละครึ่ง เป็นต้น

5. ความเชื่อมโยงระหว่างประเภทเนื้อหา รูปแบบ การสื่อสาร และเจตนาของข่าวปลอมที่พบจากการศึกษา

จากผลการศึกษาที่พบว่าข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับโควิด-19 มากที่สุด เมื่อวิเคราะห์แล้ว พบว่า ข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 มีทั้งที่ใช้วิธีการสื่อสารด้วยเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด (Misleading Content) และเนื้อหาที่ถูกปรับแต่ง (Manipulated Content) และมีเจตนาทั้งในลักษณะเพื่อการก่อกวนยุแหย่ (To Provoke or To Punk) และการใช้อารมณ์ (Passion) ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้ เมื่อจำแนกเนื้อหาของข่าวโควิด-19 ในเชิงประเด็นจะพบว่าทั้งสามแพลตฟอร์มให้ผลลัพธ์เช่นเดียวกัน ก็คือ มีสัดส่วนเนื้อหาข่าวโควิด-19 อันเกี่ยวกับวัคซีนและผลข้างเคียงจากการฉีดหรือการเสียชีวิตจากการฉีดวัคซีนมากที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะในช่วงเวลาที่ทำการศึกษานั้นเป็นช่วงเริ่มต้นของการนำเข้าและการฉีดวัคซีนในประเทศไทย จึงทำให้มีข่าวปลอมในประเด็นนี้มากที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็อาจจะกล่าวได้ว่า หากพิจารณาตามรูปแบบของข่าวปลอมโควิด ก็จะพบว่า เนื้อหาเรื่องวัคซีนและผลข้างเคียงจากการฉีดหรือการเสียชีวิตจากการฉีดวัคซีน เป็นเรื่องที่มีทั้งการสร้าง/ ส่งต่อข่าวปลอม เพราะความผิดพลาดจากความสับสนในข้อมูลข่าวสาร และเป็นเรื่องที่มีการสร้าง/ส่งต่อข่าวปลอม เพื่อหวังผลในการปลุกปั่นบิดเบือนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัคซีนในสังคม ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

เมื่อพิจารณาประเภทข่าวปลอมที่มีสัดส่วนมากที่สุดเป็นอันดับสอง นั่นก็คือ “ข่าวสุขภาพ” จะพบว่า ข่าวสุขภาพนั้น มีวิธีการสื่อสารเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด (Misleading Content) มีสัดส่วนมากที่สุด และมีเจตนาจากการแสวงหากำไร (Profit) มากที่สุด ตัวอย่างเช่น ข่าวในประเด็นเรื่องยาสมุนไพรที่คนไทยมีความเชื่อว่าสามารถรักษาโรคต่าง ๆ ได้ และข่าวอาหารเสริมที่มีการอวดอ้างสรรพคุณเกินจริง

ขณะที่ข่าวปลอมประเภทเทคโนโลยีและสังคม ในภาพรวม พบว่า มีการสื่อสารโดยเนื้อหาจากนักต้มตุ๋น (Imposter Content) และมีเจตนาในรูปแบบแสวงหากำไร (Profit) มากที่สุด เช่น จัดทำแอปพลิเคชั่นเลียนแบบธนาคารอ้างว่าให้ลงทะเบียนกู้เงินฉุกเฉิน ธ.ก.ส. จัดทำแอปฯ ลงทะเบียนกู้เงินฉุกเฉิน เป็นข่าวคลิกเบท ที่ใช้คำพาดหัวข่าวในเว็บไซต์เพื่อล่อลวงให้คนคลิกเข้าไปอ่านเกี่ยวกับนโยบายการเงินของธนาคาร หรือหลอกว่าเป็นหน่วยงานหรือองค์กรเพื่อให้โอนเงินร่วมบริจาค

สำหรับข่าวปลอมประเภทข่าวเศรษฐกิจในภาพรวมจะพบว่า มีการสื่อสารโดยเนื้อหาถูกปรับแต่ง (Manipulated Content) มากที่สุด และมีเจตนาในรูปแบบแสวงหากำไร (Profit) เช่น การนำเอาโครงการเงินกู้ต่าง ๆ ของธนาคารมาสร้างเป็นคลิกเบท เป็นต้น

ด้านข่าวปลอมประเภทข่าวนโยบาย ในภาพรวมจะพบว่า มีการสื่อสารโดยเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด (Misleading Content) มากที่สุด และมีเจตนาจากการก่อกวนยุแหย่ (To Provoke or To Punk) มากที่สุด เช่น ข่าวนายกฯ อนุมัติ ได้คนละ 10,000 บาท ทุกคนทุกอาชีพ ไม่ต้องลงทะเบียน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาโควิด-19

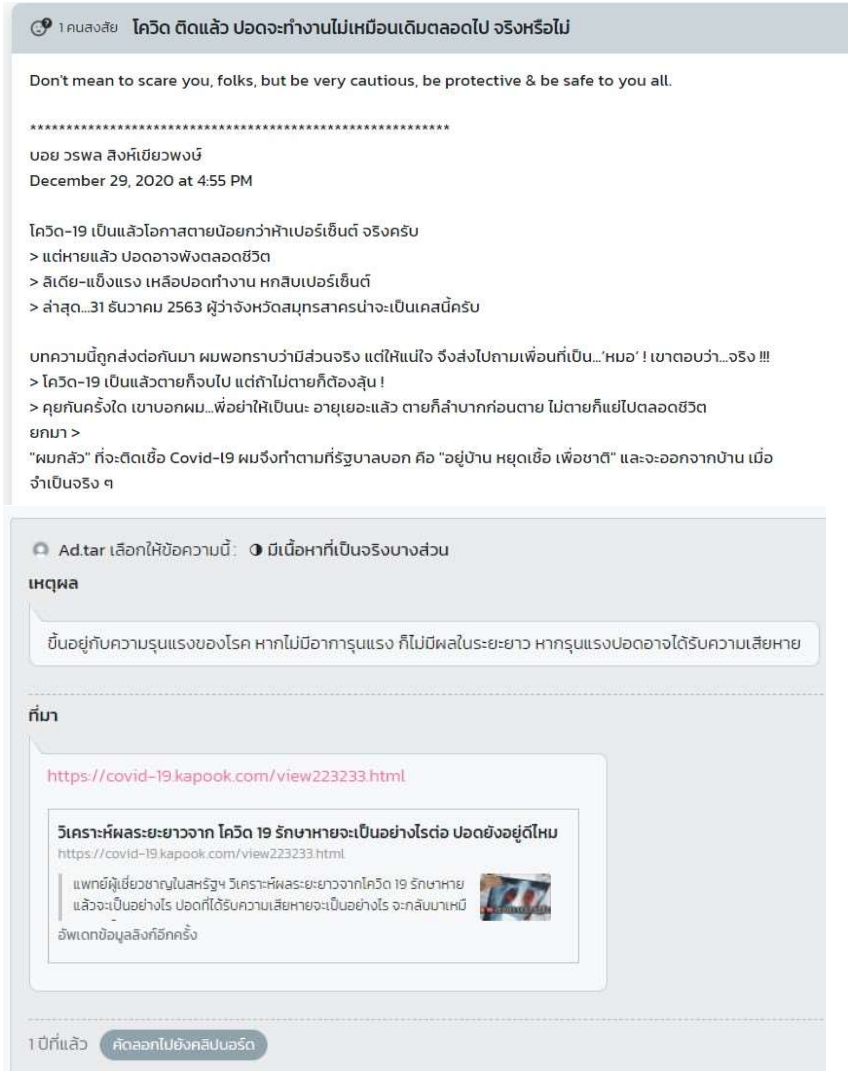

ที่มา: shorturl.at/cxyT6

ภาพที่ 7 ตัวอย่างการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 และโรคปอด โดย Cofact

จากภาพที่ 7 ข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 ชิ้นนี้ เป็นข้อความที่ถูกส่งต่อ ๆ กันในโซเชียลมีเดีย โดยใช้วิธีการสื่อสารที่เข้าข่ายเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด (Misleading) เนื่องจากเชื้อโควิด-19 ส่งผลต่อการทำงานของปอดจริง แต่ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของเชื้อ และไม่ได้ทำให้ปอดทำงานไม่เหมือนเดิมในทุกกรณี ข่าวปลอมชิ้นนี้จึงมีเจตนาเข้าข่ายการใช้อารมณ์ (Passion) หรือความหวังดี เนื่องจากเป็นการส่งต่อข้อมูลเพื่อให้ผู้คนระมัดระวังเพื่อไม่ให้ติดเชื้อโควิด-19

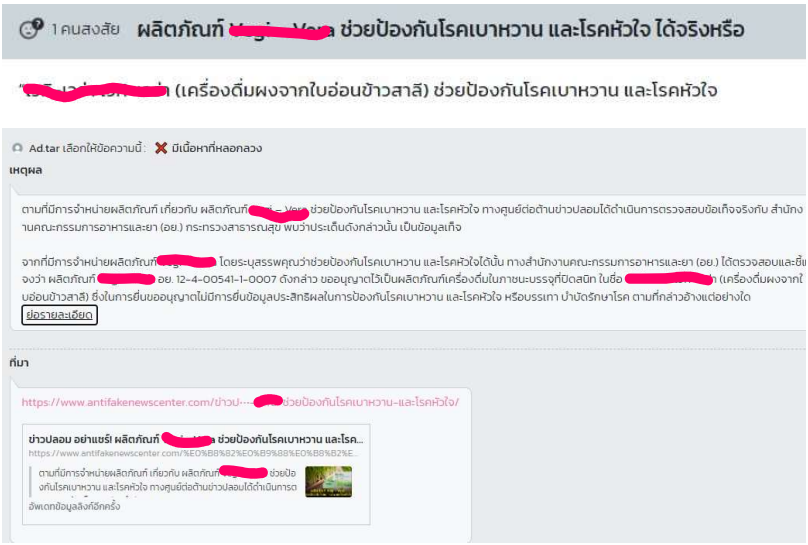

ภาพที่ 8 ตัวอย่างการตรวจสอบโฆษณาอาหารเสริมยี่ห้อหนึ่ง โดย Cofact

จากภาพที่ 8 มีข้อความว่า “ตามที่มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ xxxxx ช่วยป้องกันโรคเบาหวาน และโรคหัวใจ ทางศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงกับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) กระทรวงสาธารณสุข พบว่าประเด็นดังกล่าวนั้น เป็นข้อมูลเท็จ

จากที่มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ xxxxx โดยระบุสรรพคุณว่าช่วยป้องกันโรคเบาหวาน และโรคหัวใจได้นั้น ทางสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ได้ตรวจสอบและชี้แจงว่า ผลิตภัณฑ์ xxxxx อย. 12-4-00541-1-0007 ดังกล่าว ขออนุญาตไว้เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิท ในชื่อ “xxxxx” (เครื่องดื่มผงจากใบอ่อนข้าวสาลี) ซึ่งในการยื่นขออนุญาตไม่มีการยื่นข้อมูลประสิทธิผลในการป้องกันโรคเบาหวาน และโรคหัวใจ หรือบรรเทาบำบัดรักษาโรค ตามที่กล่าวอ้างแต่อย่างใด”

ข้อความดังกล่าว มาจากโฆษณาอาหารเสริม Vegi-Vera ซึ่งถือเป็นข่าวปลอมประเภทสุขภาพ ที่ใช้วิธีการสื่อสารเข้าข่ายการปรับแต่งเนื้อหาเกินจริง (Manipulated Content) เนื่องจากในความเป็นจริงแล้ว ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไม่สามารถป้องกันโรคเบาหวานและโรคหัวใจได้ และมีเจตนาเพื่อแสวงหากำไร (Profit) ในการขายสินค้า

สรุปผล

จากการวิเคราะห์ข่าวปลอม จากการตรวจสอบของหน่วยงานตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสารที่เลือกศึกษา 3 หน่วยงาน ระหว่างวันที่ 1 มกราคม-30 มิถุนายน พ.ศ. 2564 ทั้งสิ้น 908 ชิ้น พบว่า สามารถจำแนกออกเป็นรูปแบบข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) มากที่สุด (502 ชิ้น หรือร้อยละ 55.29) ที่เหลือเป็นข้อมูลที่ผิดพลาด (Misinformation) (406 ชิ้น หรือร้อยละ 44.71)

โดยไม่พบข่าวปลอมในลักษณะข้อมูลมุ่งร้าย (Malinformation) ตามกรอบการศึกษาในครั้งนี้

การศึกษาในครั้งนี้ ยังพบว่า ข่าวปลอมส่วนใหญ่มีวิธีการสื่อสารสร้างความเข้าใจผิด (Misleading Content) มากที่สุด (287 ชิ้น หรือร้อยละ 31.61) รองลงมาก็คือ ข่าวปลอมที่มีเนื้อหาที่ถูกปรับแต่ง (Manipulated Content) (201 ชิ้น หรือร้อยละ 22.14)

แต่ในภาพรวม พบว่า ข่าวปลอมที่พบมีเจตนาเพื่อแสวงหากำไร (Profit) จากการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ เช่น รายได้จากการขายสินค้าและบริการ ยอดเข้าชมเว็บไซต์ ฯลฯ มากที่สุด (242 ชิ้น หรือร้อยละ 26.65)

จากการวิเคราะห์ยังพบว่า มีข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 มากที่สุด (367 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 40.42) ทั้งนี้ เนื่องจากช่วงเวลาที่ศึกษา ประเทศไทยยังคงอยู่ในภาวะการระบาดและการคุมโรคโควิด-19 จึงอาจมีส่วนทำให้พบข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 มากกว่าข่าวปลอมประเภทอื่น ๆ ที่พบมากรองลงมา คือ ข่าวปลอมเกี่ยวกับสุขภาพ (จำนวน 238 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 26.21) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องยาสมุนไพรและการรักษาโรค ข่าวผลิตภัณฑ์อาหารเสริมที่มีการโฆษณาสรรพคุณเกินจริงในการรักษาโรคต่าง ๆ เพื่อทำให้ผู้บริโภคหลงเชื่อ เป็นต้น ทั้งนี้ ทีมวิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ข่าวปลอมเกี่ยวกับสุขภาพอาจเป็นกลุ่มประเภทเนื้อหาข่าวปลอมที่พบมากที่สุดในสถานการณ์ปกติ

นอกจากนี้ จากข้อมูลยังพบว่า พื้นที่ของการสร้าง/ ส่งต่อ ข่าวปลอมในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนใหญ่ปรากฏในโซเชียลมีเดีย โดยพบมากที่สุดในแพลตฟอร์มเฟซบุ๊ก รองลงมาก็คือ แอปพลิเคชันไลน์ โดยมีข่าวประเภทข่าวสุขภาพและภัยพิบัติ ที่เป็นข่าวเก่าที่มักวนกลับมาเป็นข่าวปลอมอีกครั้ง

อภิปราย

แม้งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้ จะไม่สามารถประมวลมูลค่าผลกระทบของข่าวปลอมที่เกิดขึ้น แต่จากข้อค้นพบจะเห็นได้ว่าข่าวปลอมนั้นไม่เพียงแต่สร้างความเข้าใจผิดหรือความสับสนแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล แต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในเชิงสุขภาพ ร่างกาย รวมไปถึงทรัพย์สินและเศรษฐกิจของประชาชนและสังคมในภาพรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากผลการศึกษาที่พบว่า มีข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 มากที่สุด ซึ่งโดยมากมักเป็นเรื่องความเข้าใจผิดเกี่ยวกับวัคซีน และการเข้ารับบริการวัคซีน อันเกิดจากความสับสนของข้อมูลในขณะนั้น รองลงมาคือ ข่าวปลอมเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งโดยมากมักเป็นโฆษณาสินค้าอวดอ้างสรรพคุณเกินจริงที่มุ่งแสวงหากำไร สะท้อนให้เห็นทั้งปัญหาและโอกาสที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถทบทวนเร่งรณรงค์หาวิธีการสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคมในเรื่องนั้น ๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดวงจร หรือลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเผยแพร่ข่าวปลอมทั้งในรูปแบบข้อมูลที่ผิดพลาด (Misinformation) และบิดเบือน (Disinformation) ในลักษณะต่าง ๆ ที่พบจากการศึกษาในครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของข่าวปลอมในรูปแบบข้อมูลมุ่งร้าย (Malinformation) ซึ่งไม่พบจากการตรวจสอบของทั้ง 3 หน่วยงานในการศึกษาครั้งนี้นั้น อาจเนื่องด้วยข่าวในลักษณะดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเป็นการใช้ข้อมูลเพื่อมุ่งโจมตีเฉพาะบุคคลสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ข่าวปลอมในลักษณะนี้ จึงอาจไม่ถูกเลือกมาตรวจสอบหรือเผยแพร่การตรวจสอบ เนื่องจากความสุ่มเสี่ยงและอ่อนไหวในการตรวจสอบข้อเท็จจริง เปรียบเทียบข่าวปลอมในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ข่าวปลอมด้านสุขภาพ ทั้งในรูปแบบข้อมูลผิดพลาด และบิดเบือน ที่สามารถสืบค้นข้อมูล

อ้างอิงเพื่อหักล้าง หรือให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นตามหลักวิทยาศาสตร์ได้อย่างตรงไปตรงมามากกว่า

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมนั้นมีการตรวจสอบข่าวในเชิงนโยบายจำนวนมาก และมักใช้หน่วยงานราชการเป็นหลักในการให้ความเห็นในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นของข่าวที่ตรวจสอบ ในขณะที่ชัวร์ก่อนแชร์มีทั้งองค์กรหน่วยงานราชการ หรือบุคคลผู้เชี่ยวชาญในประเด็นต่าง ๆ เป็นผู้ให้ความคิดเห็น ส่วนโคแฟคนั้นเป็นแพลตฟอร์มที่ใช้การมีส่วนร่วมของประชาชน การตรวจสอบจึงมาจากการอ้างอิงแหล่งข่าวจากสื่อมวลชน หรือการอ้างอิงการตรวจสอบข้อมูลจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและชัวร์ก่อนแชร์ในกรณีที่ข่าวนั้นมีการวินิจฉัยไว้แล้ว เป็นต้น

ข้อมูลดังล่าวชี้ให้เห็นว่าข่าวปลอมที่พบจากหน่วยงานการตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้ง 3 แห่ง ล้วนผ่านกระบวนการคัดเลือก หรือให้ความสำคัญกับวาระข่าวสารที่สอดคล้องกับวาระหลักของสังคม เช่น สถานการณ์โควิด-19 ที่มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อสาธารณะสูงในขณะนั้น ซึ่งแม้จะฉายภาพให้เห็นข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้ในบางมิติ แต่ไม่อาจสามารถสะท้อนนิเวศข่าวปลอมในบริบทอื่น ๆ ซึ่งอาจมีทั้งปริมาณ และรายละเอียดที่แตกต่างออกไปได้ แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นช่องว่างในกระบวนการตรวจสอบข่าวปลอม ซึ่งหน่วยงานแต่ละแห่งสามารถนำไปพัฒนาในการทำงานของตนเองได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. แนวทางการพัฒนากลไกการตรวจสอบข่าว/ ข้อมูลของสังคมไทย

1.1 กำหนดเกณฑ์การตรวจสอบข่าวปลอมที่ชัดเจน เน้นการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อสาธารณะที่มีความหลากหลาย

1.2 ร่วมกันกำหนดคำที่จะใช้เรียกข่าว/ ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อมูลผิดพลาด ข้อมูลบิดเบือน หรือข้อมูลมุ่งร้าย หรือลักษณะอื่น ๆ พร้อมปรับเปลี่ยนประเภท/ หมวดหมู่ของข่าวปลอมให้ทันต่อสถานการณ์ โดยเฉพาะข่าว/ ข้อมูลที่ยังไม่มีคำตอบที่แน่นอน อันจะนำมาสู่การวินิจฉัยที่ถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

1.3 ประสานความร่วมมือระหว่างแพลตฟอร์มอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างเกณฑ์ในการทำงานร่วมกัน โดยไม่ลดทอนหรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของแพลตฟอร์มของแต่ละแพลตฟอร์ม

1.4 สร้างแพลตฟอร์มและเผยแพร่ผลการตรวจสอบที่ชัดเจนสมบูรณ์ เพื่อประโยชน์ในเชิงข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ในอนาคต เป็นองค์ความรู้แก่ประชาชน

2. แนวทางการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันข่าวปลอมสำหรับบุคคลทั่วไป

2.1 อย่าเพิ่งรีบแชร์: พิจารณาตรวจสอบข้อมูลข่าวสารก่อนส่งต่อหรือแชร์สู่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากแหล่งใด

2.2 สงสัยไว้ก่อน: ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อน เพื่อนำข้อมูลข่าวสารนั้นมาตรวจสอบ ก่อนที่จะแชร์สู่สาธารณะหรือส่งต่อไปยังผู้อื่น ๆ

2.3 เช็กจากต้นทาง: ตรวจสอบข้อมูลผ่านช่องทางการสื่อสารที่เป็นทางการของแหล่งต้นกำเนิดข่าวหรือข้อมูล ข้อเท็จจริงนั้น ๆ

2.4 รับข่าวสารจากแหล่งที่เชื่อถือได้: ตรวจสอบข้อมูลข่าวสารประเด็นเดียวกันจากหลายแหล่งข่าวที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อช่วยลดการส่งต่อหรือเผยแพร่ข่าวปลอมได้

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

นอกจากประโยชน์ในการอ้างอิงเชิงวิชาการแล้ว การศึกษาครั้งนี้สามารถเป็นฐานเบื้องต้นเพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข่าวปลอมในสังคมไทยสำหรับบุคคลทั่วไป สื่อมวลชน ภาคสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับหน่วยงานตรวจสอบข้อมูล/ ข่าวสารต่าง ๆ ในการพัฒนากรอบการวิเคราะห์แนวทางในการศึกษา ตรวจสอบ เฝ้าระวัง และรณรงค์ปัญหาเกี่ยวกับข่าวปลอมในแง่มุมต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Flood, A. (2017). *Fake news is 'very real' word of the year for 2017.* The Guardian. Available online at https://www.theguardian.com/books/2017/nov/02/fake-news-is-very-real-word-of-the-year-for-2017

Inthanon, S. (2019). *News literacy*. Bangkok: Child and Youth Media Institute

Wardle, C. (2017). *Fake news. It's complicated*. First Draft. Available at https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/

Wardle, C., & Derakshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making.* Strossburig: Council of Europe.